

جلسات شرح و تفسیر

حجت الاسلام و المسلمین استاد
محمد جواد حاج علی اکبری

موضوع:

دعای چہلم (یاد مرگ)

جلسہ ۰۱

۱۳۹۵/۰۹/۲۹

■ یاد مرگ، موضوع دعای چهلم صحیفه‌ی سجادیه

■ آثار و نتایج یاد مرگ

۱. شتاب در سیر و سلوک

۲. دستیابی به مقام شهدا

۳. کسب مقام زهد

۴. زنده و رقیق شدن دل

■ راهکاری برای کوتاه کردن آرزو

■ پیامدهای آرزوی طولانی

■ درمان آرزوی طولانی

داد. از این فرصت مغتنم می‌توان استفاده کرد و فیض، دعا، ذکر و درخواست داشت. اصل این دعا برای ما پیام دارد و پیامش این است که این فرصت را باید غنیمت شمرد و استفاده کرد.

سؤال مهم این است که از چنین فرصتی چگونه استفاده کنیم و چه ذکری داشته باشیم؟

این کار بزرگی است که در دعای چهلم انجام گرفته و امام، کار ما را آسان کرده است و با داشتن این دعای نورانی، نقشی روشنی برای بهره‌برداری از چنین فرصتی را داریم.

غیر از روش تفصیلی که در دعای هشتم داشتیم، روش گزارشی هم داریم و گزارش، چیزی بین ترجمه و شرح است. در این

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَرَدَّاهُ

یاد مرگ، موضوع دعای چهلم صحیفه‌ی سجادیه

«وَ كَانَ مِنْ دُعَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
إِذَا نُعِيَ إِلَيْهِ مَيِّتٌ، أَوْ ذَكَرَ
الْمَوْتَ»

موضوع بحث ما، چهلمین دعای صحیفه‌ی مبارکه‌ی سجادیه است و مربوط به جایی است که خبر مرگ شخصی را به حضرت می‌دانند یا خود حضرت به یاد مرگ می‌افتادند.

از عنوان دعا استفاده می‌شود که وقتی خبر رحلت کسی به انسان برسد، یا به هر دلیلی خودش به یاد مرگ افتاد، فرصت مغتنمی پیش آمده که نباید آن را از دست

آثار و نتایج یاد مرگ

یکی از بهترین راه‌ها برای آمادگی و استعداد مرگ، ذکر و یاد است. تقریباً و بلکه تحقیقاً در درمان تمام آسیب‌های اخلاقی، یک درمان مشترک داشتیم و آن یاد مرگ بود که همیشه در صدر درمان‌های مشترک قرار داشت. درمان حسد، بخل، حرص، آرزوی طولانی و... ذکر الموت است. معلوم می‌شود یاد مرگ چه کیمیا و کمک بزرگی برای سالک است و کار ما را پیش می‌برد و کشف مانع می‌کند یا آنها را کاهش می‌دهد. رازش این است که سه حادثه‌ی اصلی در زندگی داریم که اولین مورد، ولادت است که اصلاً آن را به یاد نمی‌آوریم. البته شنیده‌ام یکی از بزرگان زمان ما، یعنی حضرت آیت‌الله بهاء‌الدینی فرموده بودند: من ولادت خودم را یادم است.

دعا گزارش داریم و به تعبیری، ترجمه‌ی تفسیری یا ترجمه‌ی تفصیلی می‌کنیم. بنابراین برداشت‌های اصلی از متن دعا رخ می‌دهد و هدفی که در این دعا نقطه‌ی مرکزی است، برجسته‌سازی می‌شود. ضمناً برخی از مستندات از قرآن کریم و کلمات اولیای خدا نیز در گوشه و کنار متن صحیفه‌ی مبارکه نقل می‌شود.

موضوع این دعا، مسئله‌ی مرگ و یاد مرگ است که موضوع بسیار مهمی است و در اواخر دعای هشتم، این مسئله را تا حدی بررسی کردیم؛ همان‌جا که حضرت از مرگ بدون آمادگی، به خدای متعال پناه بردند.

ما اتفاق می‌افتد و می‌توانیم از آن برای خودمان تصویر ذهنی بسازیم و از حمل و کفن و دفن و... تصویر ذهنی داریم. این ذکر که مرگ را به عنوان پایان دنیا و آغاز یک عالم ناشناخته، پیش چشم ما می‌آورد، تأثیر فوق‌العاده‌ای برای ما دارد و با نگرش توحیدی و اسلامی، نجات‌بخش و کمک‌کننده است.

۱. شتاب در سیر و سلوک

مرگ، یک کمک‌کننده و سرعت‌دهنده‌ی بسیار جدی برای عبور از موانع است. بزرگ‌ترین مانع بر سر راه سالک، دنیا است که پای انسان را می‌گیرد، او را اسیر می‌کند و باعث می‌شود انسان تکان نخورد و سرعت‌گیر سالک، بلکه متوقف‌کننده‌ی او است. چه اینکه در روایت داریم: «حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ» [۲]

البته این جزء نوادر است و خود ایشان هم جزء نوادر روزگار بوده‌اند.

سومین حادثه‌ی اصلی زندگی ما، ورود به درگاه خداوند متعال و لحظه‌ی بعث است. ما با قیامت فاصله داریم و تصویر روشنی از آن نداریم و درک آن نیاز به کار دارد. اگر انسان درک کند، غوغا می‌شود. در بیانات و کلمات اولیای خدا در مورد بعث مطالبی هست. برای نمونه، علی (علیه السلام) می‌گوید: «أَهٍ مِنْ قَلْبِهِ الزَّادِ، وَ طُولِ الطَّرِيقِ، وَ بُعْدِ السَّفَرِ، وَ عَظِيمِ الْمَوَدِّ» [۱]. آه از کمی زاد، و درازی راه، و دوری سفر، و عظمت قیامت».

دومین حادثه که در بین دو حادثه‌ی عظیم دیگر قرار دارد، مرگ است. مرگ دائماً اطراف

دوست داشتن دنیا، سرچشمه همه‌ی گناهان است». آن طرف جاذبه‌ی دنیایی و این طرف میل نفس ما به دنیا است و وقتی این دو به هم می‌رسند، انسان را هلاک می‌کند. «حب الدنيا» نسبت به همه‌ی خطاها جنبه‌ی ریاست دارد. حال تصور کنید دارویی پیدا کند که این مانع را برطرف کند یا کاهش دهد و باعث مدیریت میل نفسانی انسان یا کاهش جاذبه‌ی دنیا شود. این دارو خیلی مهم و کمک فوق العاده‌ای است. ذکر مرگ، موانع را کاهش می‌دهد و بلکه آنها را رفع می‌کند و به انسان حرکت و سرعت می‌دهد. پس پدیده‌ی مبارکی است.

شده که افضل عبادت‌ها، ذکر مرگ است. [۳] معلوم می‌شود ذکر مرگ، سهم بزرگی در بیدار کردن انسان و عبور دادن او از موانع بزرگ دارد.

دنیا با زینت خود، پیش چشم انسان عظمتی پیدا کرده و آبرویی برای خود ایجاد کرده است. به تعبیر امیرالمؤمنین (ع): «تَزَيَّنَتْ بِعُرْوَرِهَا وَ غَرَّتْ بِزِينَتِهَا!» [۴] به چیزهای فریبنده خود را آراسته و به آرایش خویش (مردم را) فریب داده است». اگر این پرده کنار زده شود و واقعیت دنیا پیش چشم انسان رخ‌نمایی کند و انسان، چهره‌ی واقعی دنیا را ببیند، کمک خیلی بزرگی در راه سیر و سلوک خواهد بود. در این صورت انسان می‌تواند به آسانی از دنیا عبور کند و به آخرت برسد و به تعبیری با عبور از

در روایات ما به ذکر مرگ، سفارش‌های فراوانی شده است. از پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) روایت

وارد شده است: «أَفْضَلُ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا ذِكْرُ الْمَوْتِ».[۶] زهد پایه و اساس همه‌ی فضیلت‌ها است، همان‌طور که ریشه‌ی تمام بدبختی‌ها حب دنیا است. همه‌ی کسانی که به مقامات عالی نائل شده‌اند، شرط زهد را قبول کرده‌اند و بعد از قبول زهد، این مقامات به آنها داده شده است. این ذکر مقدس، زهد می‌آورد و بت شهوت را می‌شکند و به شما تسلط به شهوات می‌دهد. دایره‌ی شهوات خیلی گسترده است و تمام تمنیات نفسانی را در بر می‌گیرد. عمده‌ی این تمنیات با طول‌الامل (آرزوهای طولانی) ایجاد می‌شود و وقتی آرزوی انسان متوجه دنیا می‌شود، گرد و غباری جلوی چشم عقل او می‌آید و انسان نمی‌فهمد کجا می‌رود و قدم بعدی و افق پیش رو چه خواهد بود. عاملی که

ظاهر به باطن یا از مجاز به حقیقت برسد. اسم رمز این عبور، ذکر مرگ است.

۲. دستیابی به مقام شهدا

شخصی به پیامبر گفت: آیا کسی با شهدا محشور می‌شود؟! مقام و اجر و جایگاه شهید معیار است و به همین دلیل در روایات خیلی مثال زده می‌شود و اگر بگویند فلان کار اجر شهادت دارد، یعنی ثواب عظیمی دارد. حضرت در پاسخ آن شخص فرمودند: کسی که در شبانه‌روز بیست بار یاد مرگ بیفتد.[۵] جالب است که حضرت عدد بیان کرده‌اند.

۳. کسب مقام زهد

علاقه‌ی به دنیا در چنین کسی ریشه‌کن می‌شود و ریشه‌ی فضیلت‌ها که زهد است در او ایجاد می‌شود. در روایت نبوی

می‌تواند گرد و غبار آرزوها را بنشانند و محیط عقل را شفاف سازد، ذکر الموت است که اکسیر اعظم است.

۴. زنده و رقیق شدن دل

ذکر الموت، دل را زنده و رقیق می‌کند و استعدادهای معنوی انسان را فعال می‌سازد و به میدان می‌آورد. این رقت قلب خیلی خوب است و دل نرم، سرمایه‌ی خیلی بزرگی برای سالک است. علامت دل نرم، اشک است که خیلی قیمتی است. اگر روز و شبی بر شما بگذرد که اشک نداشته باشید و دلتان نلرزیده باشد، آن روز را باخته و خراب کرده‌اید.

ذکر مرگ، ریشه‌ی غفلت را می‌کند و قلب را تقویت و طبع را رقیق می‌کند. [۷]

پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) در یکی از آثار ذکر مرگ، متلاشی کردن گناهان و پاک‌سازی انسان و تبیض (سفید کردن) او است.

آن حضرت در تعبیر زیبای دیگری فرموده‌اند: «فإن ذكركموه عند الغنى هدمه وإن ذكركموه عند الفقر أرضاكم بعيشكم»؛ [۹] اگر در هنگام توانگری به یاد مرگ باشید، آن را بر هم می‌زند و اگر به هنگام ناداری به یادش باشید، شما را به زندگی‌تان خشنود می‌سازد».

پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) در

راهکاری برای کوتاه کردن آرزو

بلافاصله بعد از کمک گرفتن از ولی کامل، در مقام دعا بیان می‌کنند: «وَ اكْفِنَا طُولَ الْأَمَلِ، وَ قَصِّرْهُ عَنَّا بِصِدْقِ الْعَمَلِ». چون ما آن شرح‌های طولانی در مورد آرزو را داشتیم، کارمان آسان می‌شود. خدایا! ما را در برابر آرزوی طولانی کفایت کن؛ یعنی ما را نگاه دار. خدایا! این سد بزرگ را که در مقابل ما است، با عمل صادقانه کوتاه کن. آنچه آرزو را از یک تهدید به فرصت تبدیل می‌سازد، کوتاه کردن آن است. آرزوی طولانی تهدید است، ولی آرزوی کوتاه فرصت. چطور آرزو را کوتاه کنیم؟! آنچه کوتاه‌کننده‌ی آرزو است و آرزو را پیشران می‌کند، صدق عمل است. در مقابل، آنچه شخص را بیچاره می‌کند، تردید در عمل است. انسان می‌خواهد کاری را انجام دهد، مدام یک قدم جلو

وقتی امام سجاد (علیه السلام) خبر مرگ کسی را می‌شنیدند یا خودشان به مرگ توجه می‌کردند، این دعا را بیان می‌کردند و چقدر دعا در آن لحظات خوب است.

این مقدمه را عرض کردم تا از این دعا و اثر ذکر مرگ نگذریم. ذکر مرگ، حلال‌کننده‌ی از مشکلات است و به همین دلیل، به خودم و برادران و خواهران عزیز توصیه می‌کنم که این کیمیا و اکسیر را از دست ندهند.

اما حضرت چه می‌گویند؟

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ...»

ابتدا حضرت با صلوات شروع می‌کنند که ادب و عرض ارادت و استمداد است.

می‌رود و یک قدم عقب می‌آید. ریشه‌ی این تردید، تسویف است. چرا شخص دچار تسویف می‌شود؟ چون به خودش وقت و فرصت می‌دهد. با صدق عمل و اقدام می‌توانیم با این مسئله مقابله کنیم. بهترین کار، اقدام به‌وقت و به‌هنگام است.

پیامدهای آرزوی طولانی

با وجود آنکه مولا وسعت وقت برای نماز داده، باز هم روی نماز اول وقت تأکید شده است. نماز اول وقت و تأکید روی اول وقت بودن، دلایل زیاد عرفانی و سلوکی دارد؛ ولی اگر همه‌ی آنها را کنار بگذاریم، یکی از دلایل مهم آن است که از کجا معلوم پنج دقیقه‌ی دیگر زنده باشیم و بتوانم نماز بخوانم؟! اقدام به‌هنگام در همه‌ی زمینه‌ها، برای سالک پیش‌برنده است و بدبختی بزرگ، تسویف است.

«حَتَّى لَا نُؤْمَلَ اسْتِمَامَ سَاعَةٍ بَعْدَ سَاعَةٍ، وَلَا اسْتِيفَاءَ يَوْمٍ بَعْدَ يَوْمٍ، وَلَا اتِّصَالَ نَفْسٍ بِنَفْسٍ، وَلَا لُحُوقَ قَدَمٍ بِقَدَمٍ».

خدایا! کمک کن در موقعیتی قرار بگیرم که توقع ساعتی بعد از این ساعت و روزی بعد از امروز نداشته باشم. امام (علیه السلام) شما را به یک نقطه‌ی عجیب برمی‌گرداند و آن اینکه حتی توقع نفس بعدی را نداشته باشید.

برخی جاها طول‌الامل، توقع

این جلسه هفتگی است، ولی برخی چیزها به لحظه است و اگر در همان لحظه شکار نشود، گرفتار طول الامل شده‌ای.

حضرت بیان می‌دارند که: خدایا! ما گرفتار تسویف نشویم و فکر نکنیم که بعد از امروز و بلکه بعد از نفس الان، نفس دیگری خواهیم داشت. همه‌ی اینها ناظر به قدر دانستن فرصت‌ها است.

یکی از دوستان ما که در مجلس ختم شخص دیگری شرکت کرده بود، در همان‌جا قبض روح شده بود. یکی دیگر از دوستان ما از جلسه‌ای خارج می‌شده و بیرون می‌آمده که جلوی در و در همان مجلس تمام کرده است. قدم وارد شدن به این جلسه را داشته، اما قدم خارج شدن برای او نوشته نشده بود.

نفس بعدی، در بعضی موارد، توقع روز بعد امروز و در برخی جاه‌ها، ماه بعد از این ماه است. طول الامل نسبی است و با عملی که می‌خواهیم انجام دهیم و زمان آن تناسب دارد. گاهی فقط یک لحظه است که اگر آن را صید و شکار نکنی، مرغ از قفس پریده و دیگر دستت به او نمی‌رسد. گاهی اگر حتی به اندازه‌ی یک نفس مهلت و فرصت بخواهی، تسویف، کار دست تو می‌دهد و فرصت را از تو می‌گیرد. گاهی به تناسب جنس عمل، روز بعد از امروز یا سال بعد از امسال، فرصت را از انسان می‌گیرد. مثلاً چنانچه شما الان به امید اینکه هفته‌ی آینده در جلسه‌ی صحیفه شرکت کنی، در این جلسه شرکت نکنی، دچار طول الامل شده‌ای و تسویف تو را گرفتار و محروم کرده است.

«وَسَلِّمْنَا مِنْ غُرُورِهِ»؛ ما را از فریب آرزوها سالم بدار. طول‌الامل عقل و دل را بیمار می‌کند و عمل انسان را نیز مختل می‌سازد؛ چرا که او را گرفتار تسویف می‌کند.

«وَأَمِنَّا مِنْ شُرُورِهِ»؛ ما را از شرهای آن نجات بده. از جمع بستن شرّ، معلوم می‌شود که طول‌الامل، مجموعه‌ای از بلاها و آفت‌ها را برای انسان ایجاد می‌کند.

وقتی خبر مرگ دیگری را با خودت تطبیق دادی و به خودت گرفتی، این ذکر مقدس در قلب تو می‌نشیند و وقتی که نشست، آرزوهای تو را تعدیل، تنظیم و مدیریت می‌کند. آرزوهایی که نفس شما را می‌گیرد، از سر راه برمی‌دارد و آنها را کوتاه می‌سازد.

تکلمه‌ی مطالبی که بیان شد، این است: «وَأَنْصِبِ الْمَوْتَ بَيْنَ أَيْدِينَا نَضْبًا، وَلَا تَجْعَلْ ذِكْرَنَا لَهُ غِبًّا»؛ خدایا! مرگ را پیش

امام، طول‌الامل را با ذکر مرگ درمان می‌کند. انسان با دیدن مرگ دیگران، باید یاد مرگ خود می‌افتد. اما اکنون، غافل هستیم و دنبال سن و سال و دلیل مرگ متوفی می‌گردیم و همه چیز را

درمان آرزوی طولانی

منابع و مأخذ

چشم من و دقیقاً در مقابل من حاضر کن، آن‌هم به نحو واضح و متجسّم. خدایا! یاد مرگ را در من مستمر قرار بده و یکی در میان نباشد و بین آن فاصله‌ای نباشد. «غِبَّ» به معنای یکی در میان یا فاصله است.

[۱]. نهج البلاغه، حکمت ۷۷.

[۲]. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۳۱۵.

[۳]. شعیری، جامع الأخبار، ص ۴۷۳.

[۴]. نهج البلاغه، خطبه ۱۱۳.

[۵]. وَرَّام بن ابی فراس، تنبیه

الخواطر، ج ۱، ص ۲۶۸.

[۶]. شعیری، جامع الأخبار، ص ۴۷۳.

[۷]. محمدباقر مجلسی، بحار

الأنوار، ج ۶، ص ۱۳۳.

[۸]. متقی هندی، کنز العمال،

حدیث ۴۲۱۰۵.

[۹]. همان، حدیث ۴۲۰۹۸.

[۱۰]. صحیح مسلم، ج ۳، باب ما
يقال عند الدخول القبور، ص ۶۳.

افوغها؛ درنگی بر مسائل تعلیم و تربیت

OfoghHa.ir • سامانه پیامکی: ۳۰۰۰۴۸۵۹۵۹

۲ شنبه‌ها

بعد از نماز مغرب و عشاء

(۲ ماه دوم سال)

تهران، خیابان سرچشمه
مجمع فرهنگی شهدای هفتم تیر